

Les traduccions de textos sumeris i accadis de Segimon Serrallonga a les *Versions de poesia antiga*. Una història dels textos

Jaume Coll Mariné

Universitat de Vic

Sagrada Família, 7

08500 Vic

jaume.coll@uvic.cat

ORCID: 0000-0002-4863-661X

© de l'autor

Resum

Segimon Serrallonga va ser dels primers que, modernament, es va preocupar de manera seriosa per les literatures del Pròxim Orient Antic. I gairebé sense contextos que ho afavorissin. Aquest article té com a primer objectiu resseguir la història textual de les traduccions de textos sumeris i accadis que Segimon Serrallonga va incloure al volum, ja pòstum, *Versions de poesia antiga* (2002). El segon objectiu és establir, al llarg d'aquestes històries textuales, la relació de Serrallonga amb les literatures i les llengües mesopotàmiques al llarg del temps i el grau de familiaritat que hi va tenir, tot plegat en relació amb el pensament poetològic i traductològic de l'autor.

Paraules clau: Segimon Serrallonga; literatura mesopotàmica; traducció poètica

Abstract. *Segimon Serrallonga's translation of Sumerian and Akkadian texts in his Versions de poesia antiga. A history of texts*

Segimon Serrallonga was one of the first who, in modern times, was seriously concerned in the Catalan context with the literatures of the Ancient Near East. The first objective of this article is to trace the textual history of the translations of Sumerian and Akkadian texts that Segimon Serrallonga included in the posthumous volume *Versions de poesia antiga* (2002). The second objective is to establish, throughout these textual histories, what was Serrallonga's relationship with Mesopotamian literature and languages over time and the degree of familiarity he had with them. All that, in relation to the poetological and translational thinking of the author.

Keywords: Segimon Serrallonga; Mesopotamian literature; poetic translation

Sumari

1. Les <i>Versions de poesia antiga</i>	3. Notes sobre els altres textos mesopotàmics no inclosos a <i>Versions de poesia antiga</i>
2. Segimon Serrallonga, traductor de textos accadis i sumeris	4. Per acabar
	Referències bibliogràfiques

1. Les *Versions de poesia antiga*

Els darrers anys de la seva vida, Segimon Serrallonga treballava en la publicació de diversos volums: «Un llibre de poesia antiga, un llibre de somnis, un altre de proses de creació, un o dos dietaris, un aplec de traduccions selectives, un altre de poesia recent, més eixarms, antics i nous, un altre d'estudis potser (Riba, Blake, Dickinson, Verdaguer)... s'ha de veure si tindrè prou energia per fer-ho tot» (Sardà 2007: 241). *Versions de poesia antiga* —aquell «llibre de poesia antiga»— és l'únic projecte important que va poder acabar, tot i que no va arribar a veure'l imprès. Es tracta d'un recull amb versions que Serrallonga havia anat fent, com a mínim, des del 1964, quan va publicar la versió dels «Iambes» de Soló al número 31 de la revista *Inquietud* (Serrallonga 1964), i fins al 2002, any de publicació del llibre.

El volum està dividit en cinc seccions: «Mesopotàmia», «Egipte», «Israel», «Grècia» i «Roma». Hem d'entendre que el que el va moure a fer bona part d'aquestes versions, de manera semblant al que li havia passat amb *Les noces el cel i de l'infern*, de Blake (vegeu Serrallonga 2012), devia ser una fascinació —que deriva en un impuls de creació— per uns textos que li eren temporalment molt llunyans, però que no deixaven de confirmar-li el que diu en el pròleg:

Desgraciadament, però també sortosament, la gent de fa cinc mil anys fou com som ara nosaltres, fruïdors i patidors, amb els quatre o cinc problemes que la humanitat arrossega fa milers de mil·lennis, feliços un dia i mortals. [...] Tota bona poesia, tota poesia suficient, té la virtut de transmetre amb elements artístics més o menys variables —no gaire—, els fonaments vitals de l'individu i de la col·lectivitat, de manera que el pas dels segles i dels mil·lennis és, en aquest sentit, imperceptible. (Serrallonga 2002: 7)

Seguint aquesta idea, per exemple, i referint-se al «Plany de Ningal per la destrucció d'Ur», escriu:

Una deessa gemega paraules rituals per la brutal destrucció de la seva ciutat i ens escruixim de sentir que ens parla per a tots els segles que vindran, també per als supervivents d'Hiroshima, de Nagasaki, de Dresde, de New York i de Gernika. (Serrallonga 2002: 29)

És un motiu, la diguem-ne unitat de fons de l'esperit humà al llarg del temps, que l'acompanya sempre, i que en la traducció —amb tot el que té d'actualització— es fa més que evident. En tots els casos, es tracta de «traslladar el real passat a real present»,¹ tot entenent que el real, aquí, com en els *interpoemes*, és la vida concreta i viscuda —però sense portar l'operació fins a l'extrem d'incorporar-la en el context de l'obra pròpia (vegeu Torrents 1988 i Obiols 2002).² Per Serrallonga, qualsevol poema, en la seva dimensió moral, parteix d'aquesta vida concreta, sigui seva o d'algú altre —perquè en el fons, en l'essencial, són la mateixa—, que és el punt sobre el qual es fonamenta qualsevol reflexió sobre la vida mateixa, sigui en forma d'art o pensament vàlids. El poema nou es podrà bastir sobre l'*experiència* del poema llegit. És a partir d'això que el llibre és fet sobre la base que una «traducció poètica fidel», per sobre de tot, és aquella que en recull l'esperit —alguna cosa que s'acosta a l'impuls creador del poema— i l'actualitza. Comprendre el poema —traduir-lo— és comprendre aquest impuls creador i traduir-ne cada part sota la comprensió de la totalitat del text —que juga, i això és un altre tema, al costat de la personalitat del traductor.

La mena de traducció que fa Serrallonga sobre aquests textos antics, com ja havia fet amb *Les noces del cel i de l'infern*, de Blake, l'aparella a la pràctica de la crítica de poesia que feia ell mateix o que podia haver fet algú com Carles Riba: un treball de reconstrucció lectora —i, per tant, de creació imaginativa i d'empatia enormes—; reconstrucció lectora de l'obra de la qual es parla per tal de comprendre-la fins al pinyol: una feina de refer els camins (a la inversa) que han portat l'autor a fer l'obra que ha fet i com l'ha fet. L'operació podria recordar allò que Joan Ferraté escrivia al pròleg de les *Cinquanta poesies de Du Fu*, quan parla del seu moviment d'apropiació d'obres d'altres:

L'apropiació de què parlo [en *Lírics griegos arcaicos, Les poesies de Cavafis i Cinquanta poesies de Du Fu*] no ha anat més enllà (i no és pas poc!) de la consecució d'un estil de lectura a fons, en el qual entre el lector, la consciència actual del lector, extremadament egoïsta quasi sempre, però, al mateix temps, del tot abnegat, i l'obra, el complex de sentits proposat per l'obra, arriba a no haver-hi cap discontinuïtat que valgui la pena de reconèixer o definir, ja que la forma de l'obra hi és, també, tant com es pugui, la forma que adopta l'experiència del lector. (Ferraté 1991: 11-12)

1. FSS arxiu «Ad Pindarum». Text per a la taula rodona sobre traducció poètica de la Universitat de Vic de 1998.
2. Torrents (1988: 44, 52) defineix així els *interpoemes*: «Escrits a partir de poemes d'altres poetes, formen un conjunt considerable en l'obra i constitueixen un cert gènere nou o un cert tipus nou del gènere "traducció". La majoria pertanyen a un període en què el poeta intentava d'escriure —diu— "quan ja no creia poder-ho fer directament per mi, sobre suports poètics encara més reals". En lloc, però, de traduccions, paràfrasis o imitacions, els resultats d'aquestes experimentacions líriques són veritables creacions, fins al punt que el poeta, superada la dificultat de l'escriptura directa, continuà ulteriorment l'experimentació damunt de nous "suports". [...] El fenomen davant del qual ens trobem pertany a la intersubjectivitat tant o més que a la intertextualitat».

Per Ferraté —Serrallonga i ho podria subscriure—, no es tracta necessàriament d'oferir a la literatura del país tal obra o tal altra per ampliar-la; es tracta, primerament, de l'egoisme que implica oferir-se a un mateix una certa objectivació de la consciència pròpia que fins aleshores no estava resolta —o no se sabia que s'havia de resoldre— per via de la lletra de l'altre —passada, en la traducció, a lletra meva. És un moviment d'egoisme, també, l'empatia o solidaritat amb el text que es tradueix. D'aquí en surt l'abnegació a seguir la literalitat del text, a refer el text, mot per mot, en la llengua del traductor per tal que sigui una obra vàlida i competent, però, sobretot, també, *seva*, del traductor. I és aquesta mateixa abnegació la que porta Serrallonga —com Ferraté, o Manent, o Vinyoli— a firmar amb el seu nom un llibre de versions. Traduir és la manera més eficaç d'entendre el text llegit, diu Serrallonga. Es tracta sempre d'anar al fons del fons de la lectura en la mesura que la traducció, en aquest acostament a la persona del poeta traduït, és també resolució possible d'aquell germen creatiu que porta cap al poema fet, d'aquell neguit o aquella nosa frostiana que només desapareix en la mesura que el poema s'ha enllestit.

En el cas de Serrallonga, això el porta a acompanyar les traduccions d'un gruix considerable de text complementari, siguin notes, pròlegs o traduccions laterals al text principal que es tradueix. El poema traduït, quan parlem de *Les Nocces del cel i de l'infern* o les *Versions de poesia antiga*, es torna un suport plenament vàlid sobre el qual tot el gest de creació que trobàvem en els *interpoemes* es torna gest de comprensió i d'acostament lector i humà cap al text que es traduirà. Per dir-ho així, tots els moviments que allà s'encaren a fer una «lectura moderna»³ —com amb Shakespeare o Píndar— ara es tornen un esforç de comprensió total del poema —de les formes del poema—, un esforç d'aprehensió que vol anar des del pinyol més profund fins a aquells elements més circumstancials dels artefactes —tècnics, lingüístics, de modes del moment, etc.— que el poema porta i de tots els seus contextos.

Tot poema bo —i tota obra artística bona— porta enganxat al sentit més profundament humà i universalitzable una sèrie de capes de vehiculació d'aquest sentit últim: començant per la llengua (tant la llengua en genèric com els usos del moment en què el text va ser escrit, com els tics lingüístics del poeta o del context de parlants del poeta) i passant per les manies del moment (siguin tecnològiques, de vestimenta, d'alimentació, religioses, polítiques, etc.). Són totes les coses que fan que un poema sigui d'un temps, d'un lloc, d'un autor i d'una manera diguem-ne materialment concreta, i que no poden obviar-se si realment se'n vol tenir una comprensió plena —és la cosa que feia que a un babiloni del tercer mil·lenni abans de Crist un text li fos del tot familiar i que fa que a nosaltres ens sigui molt més estrany. La de Serrallonga és una lectura, doncs, que ho vol apamar tot, que vol fer-se el poema actual, real i vàlid —i que així ho pugui ser també per al lector.

Llegir i traduir, com escriure —apassionadament, podríem afegir—, són manifestacions d'un mateix moviment que és molt a prop del coneixement, o, més concretament, de la «joia de conèixer», d'aquell *thambos* aristotèlic que Serrallonga mateix esmenta quan parla dels *Cants d'Abelone* vinyolians: aquell estu-

3. És com Serrallonga mig anomena les traduccions incloses dins la seva obra de creació (Serrallonga 2012: 14).

por o meravella davant la bellesa de les coses —de les coses de l'home també—, un descobriment d'una realitat que li serveix de suport per objectivar-se i explicar-se (vegeu Serrallonga 1983).

1.1. *El Mostrari de llengües no indoeuropees més significatives, del 1980*

El llibre, tret d'algunes excepcions com la que hem dit del text de Soló, els textos bíblics de Ben Sira («Elogi del món físic» i «Coses millors») o el text de Lucreci («Natura del món i de la poesia»), té l'origen en «un curset d'història de literatures no indoeuropees, ofert en forma de mostrari de textos, als alumnes dels Estudis universitaris de Vic l'any 1980» (Serrallonga 2002: 11), que es va impartir durant deu divendres a partir del 30 de gener d'aquell any.⁴ Es tractava d'un curs que pretenia, d'alguna manera, furgar en la «necessitat d'anar als orígens». Ho explica en les «Notes d'entrada» dels materials per a l'elaboració del curs:

D'on venia que l'home *pensés* i *pensés de tal o tal manera*? D'on venien aquestes religions abassegadores, que engrapaven els homes des de dins i muntaven per fora ritus i establien prohibicions, i per fer-ho, *totes*, recorrien a narracions fantàstiques i fascinants i a la vegada obscures —mites? D'on venia que els homes, a més de cantar, s'esforcessin a dir *de manera diferent* allò mateix que sentien quotidianament, és a dir, d'on venia la *poesia*, i la *dansa*, i la *música*, i les cases ben fetes i els temples i les estàtues?

És que l'home era boig? O tot això formava realment part de la seva manera de ser?

Per trobar resposta, ¿no calia remuntar tan amunt com es pogué en la història?

Investigació vana. Els testimonis, en literatura escrita, no passaven pas més enllà del 3r mil·lenni. (FSS A2.4.9.a, f. 3)

(La investigació era vana, no cal dir-ho, perquè no hi havia resultats possibles ni respostes concretes.) El curs estava pensat per fer avançar a la vegada aquestes literatures fundacionals, per dir-ne així, a partir de grans temes que les uneixen i a partir dels textos concrets; després d'una introducció a la idea del mite, es repasaven diversos relats sobre la creació, el diluvi, el foc o la civilització, les èpiques nacionals, el misticisme i el tema amorós o l'amistat, però a la vegada s'intentava donar cos i context a les literatures mesopotàmiques, egípcia, hebrea; també a la xinesa, coreana, precolombines, perses, aramees, tibetanes, xineses, japoneses, etc. L'any 1980 es tracta, però, de textos traduïts indirectament a partir de fonts castellanes, franceses, angleses i alemanyes, encara. No per això, però, deixen de ser sorprenents l'abast i l'ambició del curs i la pulcritud i profunditat dels materials preparatoris. Si mirem el «Quadern marró» (FSS A2.4.9.a i b.), el dossier de

4. FSS A.3.3.15, f. 2. Es tracta de dos fulls on hi ha picat a màquina i amb notes a tinta negra un «Programa sumari» de les sessions del curs. Al *Llibre de l'escola-3* (Vic: Escola Universitària Balmes, 1981, p. 20) hi és consignat com a activitat de l'àrea de filologia: «Curset: “Mostrari de literatures no indoeuropees més significatives” a càrrec de Segimon Serrallonga. Va durar 15 sessions, i s'hi van matricular una seixantena de persones». Sembla, però, que el curs es devia impartir més vegades.

mida quartilla en què hi ha bona part dels apunts, veiem que consta de 211 folis, molts dels quals són escrits a totes dues cares.⁵ A més, hi ha la carpeta «Curs literatures no indoeuropees» (FSS A3.3.15), que conté un breu «programa sumari» del curs i diversos apunts sobre poemes concrets que s'hi llegien.⁶

1.2. Un poema de tema accadi del 1958

Per trobar un primer contacte previ al curs amb tota aquesta mena de literatures, especialment, i si ens centrem en les literatures del Pròxim Orient Antic, a part de la inquietud intel·lectual pròpia, l'hem d'anar a buscar durant els estudis de filologia clàssica a la Universitat Catòlica de Lovaina,⁷ quan llegeix llibres com *Introduction a l'essence de la mythologie*, de C.G. Jung i Ch. Kerényi (París: Payot, 1953); *Traité d'histoire des religions*, de Mircea Eliade (París: Payot, 1959); *Mithes sur l'origine du feu*, de James G. Frazer (París: Payot, 1931) o *La civilisation d'Assur et de Babylone*, de G. Contenau (París: Payot, 1951), entre altres llibres de cultura i religió grega i llatina, tots comprats durant l'estada belga entre el 1960 i el 1961.⁸ Així, entre els papers de l'època que va passar al sanatori universitari d'Eupen per recuperar-se d'una afecció pulmonar, el 1958, ja hi trobem un petit dossier de cinc pàgines mecanografiades sobre Ishtar,⁹ deessa babilònica de la guerra i l'amor. D'aquest primer acostament a la literatura del Pròxim Orient Antic en va sortir un poema, datat el 6 de juny de 1958, que té com a teló de fons un fragment del Poema d'Ereishkigal, deessa de l'Infern (és a dir, la «dama de la gran terra»), que forma part de l'òrbita de textos relacionats amb el mite del descens d'Ishtar a l'Infern. És aquest:

Llavors els déus

Llavors els déus disposaven les taules,
taules de qualitat, cadires ordenades.

Llavors els déus.

Llavors els déus paraven taula.

5. Encara hi ha alguns fulls d'aquest quadern que van quedar escampats en altres carpetes del FSS.
6. Segons que sembla, el curs estava dividit en dues grans parts. A la primera, es repassava la idea de mite com a element fundacional de les literatures i les cultures, i s'establien lligams i diferències entre la literatura bíblica, la sumèria i l'accàdia, l'egípcia, i la grega, etc. La segona part va ser dedicada, després d'un repàs de diverses teories de la inspiració, a la poesia amorosa, i s'hi repassaven textos que van des de la lírica amorosa de l'antic Egipte o el Càntic dels Càntics, fins a les poesies xineses, coreanes, japoneses o àrabs (vegeu FSS A3.3.15).
7. Serrallonga s'està a Bèlgica entre l'octubre del 1958 i el setembre del 1963. Passa del gener del 1958 al juliol del 1959 al sanatori universitari d'Eupen.
8. La majoria es troben als prestatges 4B i 6C del FSS.
9. FSS A1.4.13, f. 80-83. Entre les fitxes de préstec que es conserven de la biblioteca del sanatori universitari d'Eupen, la FSS A2.1.3, f. 20 porta que el 5 de juny del 1958 (un dia abans de l'escriptura del poema «Llavors els déus») Serrallonga havia agafat *Le Déluge babylonien, Ishtar aux Enfers, la Tour de Babel* (Contenau 1952).

Llavors que els déus paraven taula,
a llur germana, dama de la terra gran.
Per un missatger envien la paraula:
No podem venir, nosaltres, au!

Som fets que no sabem baixar d'enlaire.
Si tu no saps pujar —no pots—, nosaltres,
nosaltres vers tu no podem decaure.
Envia doncs algú amb Noms sobre la boca.

Envia Namtam, el seu, des de la terra.
Namtam pujà als cels més elevats, enlaire.

Què havia de fer? Deixar la terra
sense amb força el cel?

Llavors els déus paraven taula.¹⁰

Si tenim en compte la traducció del primer dels fragments «qui [sont] utilitzables» i que dona Contenau, el germen del poema i la dependència d'alguns versos semblen evidents:

Alors que les dieux préparaient un banquet,
à leur sœur Ereshkigal
ils envoyèrent un messenger (disant) :
Nous ne pouvons descendre vers toi,
et toi ne peux monter vers nous.
Envoie donc quelqu'un qui prenne ta part de nourriture. —
Ereshkigal envoya Namtaru, son messenger ;
Namtaru monta aux cieux élevés...

(Contenau 1952: 196)

És interessant de veure que el poema no només reprèn el tema accadi, sinó que també reprèn la forma de molts poemes accadis, sigui a partir de les repeticions d'estructures sintàctiques, sigui a partir d'un ritme prosòdic molt marcat.¹¹

En qualsevol cas, no cal descartar que abans ja s'hi interessés i que aquest interès simplement anés augmentant amb el pas dels anys, incentivat per factors com els estudis mateixos de filologia clàssica o la traducció de la Saviesa i l'Eclesiàstic per la Bíblia de la FBC.

10. FSS A1.4.13, f. 79. A continuació del poema encara hi ha versos escrits a llapis, que diuen:

Nergal, mal déu, no s'aixecà de taula
afrontant-lo. Nergal afronta tant!
S'hi va casar la germana d'Ištar.

11. Pel que fa al canvi de *Namtaru* a *Namtam*, semblaria que respon a una mala comprensió de la pròpia lletra quan va decidir passar el text a màquina.

1.3. *El recull de «Poesia antiga» al número 21 d'Els Marges, del 1981*

El següent estadi com a unitat de textos, després del curs en aquella incipient Escola de Mestres, va ser publicar, el gener del 1981, el recull «Poesia antiga» al número 21 de la revista *Els Marges* (Serrallonga 1981), quan Joaquim Molas n'era el director. Es tracta de set poemes o unitats poemàtiques: «Plany de Gilgameš per la mort d'Enkidu», «Himne a Šamaš», de poesia de Mesopotàmia; «Cant de l'arpista», «Cants de joia extrema [I, III i VII]» —a les *Versions*, «Cants de Gran Joia»—, «Cants de vora de l'aigua [1-8]», «Cants de la ciutat de Memfis [1-6]», «Cants de goig sobre l'enamorada que tornava dels camps, la que el teu cor estima [1, 2 i 6]» —a les *Versions*, «Cants de goig»—, de poesia d'Egipte, i «Poema de Ben Sira» —a les *Versions*, «Elogi del món físic», i sense la primera estrofa—, de la poesia d'Israel. Al final hi ha unes «Notes als poemes» bastant breus, que serveixen de context i per donar una mínima bibliografia; són el primer estadi del pròleg i de les notes que acompanyaran els poemes del llibre del 2002.

És aquest recull, sumat a alguns materials que ja tenia del curs del 1980 i a alguna traducció nova o refeta, que li servirà de base per a moltes de les conferències i cursets sobre poesia del Pròxim Orient Antic que va fer, sobretot, als anys noranta, i per a les classes als Estudis Universitaris de Vic i la UVic sobre literatura en català i sobre literatura i traducció.¹² Els materials principals d'aquests cursos i conferències, en la majoria dels casos, se centraven en la poesia amorosa de l'antic Egipte i Israel (és a dir, el Càntic dels Càntics, en les versions de Tragan, Riba o Raurell, a vegades amb petites modificacions o anotacions lèxiques). No és estrany, doncs, que el gruix de les *Versions de poesia antiga* sigui la poesia amorosa egípcia.

1.4. *L'encàrrec editorial i el recull de Reduccions*

No és fins a l'estiu del 1999, però, que no es planteja de fer un llibre que aplegui part d'aquesta producció: «En Xavier [Folch], que porta personalment la col·lecció de poesia, serà un dels cinc lectors. Els altres serem en Triadú, en Lluís Solà, en Ricard, potser, i jo. Ens hem mirat la poesia egípcia. Si hi ha prou material, podria formar un llibret. Si no, hi afegiríem poesia accàdica i d'Israel».¹³ Xavier Folch és qui ja li havia editat *Poemes 1950-1975*, a l'editorial Crítica; ja hi havia treballat en diversos projectes a Empúries, i, no cal dir-ho, els unia una forta relació que venia de l'època en què Serrallonga va començar a militar al PSUC.

Abans de la publicació del llibre, Serrallonga encara va publicar el recull «Poesia antiga d'Egipte: escriptura, mort, amor i veritat», inclòs al número 73-74

12. A FSS arxiu «Diet 1990» llegim, per exemple, que del 22 al 25 d'agost de 1993 va oferir el curs «Els mites fundadors» a la Universitat d'Estiu de Prada de Conflent; el 13 de maig de 1998 va pronunciar la conferència «Poesia i traducció: modernitat de la poesia antiga del Pròxim Orient» a la UPF; el 3 de novembre de 1998 va oferir la conferència «Poesia amorosa d'Egipte i d'Israel» a la Fundació Caixa Laietana de Mataró.

13. FSS arxiu «Diet 1990».

de *Reduccions*. Es tracta únicament de poesia egípcia: «Elogi de l'escriba», «Cants de la gran joia del cor», i «Dues inscripcions», que correspon a l'apartat d'inscripcions «La Veritat» (Serrallonga 2002: 89).

2. Segimon Serrallonga, traductor de textos accadis i sumeris

Com s'ha vist amunt, la gran majoria de les traduccions de *Versions de poesia antiga*, tret de les del grec i el llatí, van començar sent traduccions indirectes.¹⁴ Malgrat tenir-ne algun rudiment lèxic, no és fins al 1982 que Serrallonga es posa a estudiar accadi de manera seriosa gràcies als materials que li envia, com diu en la nota d'agraïments del llibre, Betty Näscher, amiga de Susanne Wipf, amb qui l'unia una forta relació. Al dietari personal de Serrallonga llegim aquestes dues entrades:

Vacances de Nadal a Zürich 1981-1982. Amb la Züs [Susanne Wipf] anem a veure la Betty Näscher, al seu piset de Ciutat, on m'ensenya apunts i bibliografia sobre l'accadi.

—Ara a classe estudiem el diluvi de l'*Atra-Hasīs*, veus?

—Però jo només necessito traduccions ben anotades per fer-ne poesia, si puc, i res més, li dic.

—Perquè tu et penses, em diu, que el cuneïforme és molt difícil i veuràs amb els teus ulls quina cosa tan divertida. T'enviaré tot el que tinc sobre el Gilgamesch.

Tot dinant, la Züs li vol fer entendre que a mi només m'interessa la poesia i no pas la llengua, que no tinc temps ara de ficar-me en uns estudis tan ardua.

—Si no ho són! He d'anar a Basel, replica ella. He d'anar a Basel a fotocopiar-te uns quants documents.

Té tots els aires de complir. (FSS arxiu «Diet 80-84»).

I, certament, va complir, com llegim a l'entrada del 26 de març de 1982:

La Betty Näscher ha complert. Em fa arribar per la Züs una capsa grossa amb el material accadi promès, les fotocòpies del Diluvi babiloni, les del Gilgameix, i més: la Gramàtica accàdica de Von Soden i la llista de signes cuneïformes de Rykle Borger. «Un regal, naturalment». Quin proselitisme! I si sabia la pena que em faig, amb el meu cap de carbassó davant d'un tan bell material a les mans. Ah, però, que és difícil de no posar-hi les grapes i els ulls!

La nota en llapis diu *selbsverständlich ein Geschenk* acompanyat d'un *viele Grüsse noch an Šimon*. Entenem doncs que la gran capsa groga és tota per a mi.

14. Pel que fa a les versions de poesia d'Egipte, ho he tractat breument a l'apartat §9.3 de la meua tesi doctoral, *Segimon Serrallonga i Morer (1930-2002). Una biografia intel·lectual* (Universitat de Vic, 2021). Per bé que mereixeria un article a part, tot sembla que indica que no va arribar a dominar prou la llengua per enfrontar-se als textos originals, malgrat els rudiments de llengua (sobretot de lèxic) que va aconseguir tenir. Així, totes les versions d'aquesta poesia devien ser essencialment indirectes, fetes a partir de versions angleses o alemanyes.

Material: *The Epic of Gilgamesh*. Text, Transliteration, and Notes by R. Campbell Thompson M. A., D. Litt, F.S.A. Fellow of Merton College, Oxford. Oxford: Clarendon Press, 1930. Etc. (FSS arxiu «Diet 82-84»).¹⁵

Abans de rebre tot aquest material, però, pel seu compte ja havia adquirit diversos llibres específics sobre textos i cultura mesopotàmics. Veiem, per exemple, que a l'exemplar de l'edició de Lambert (1970) de l'*Atra-Ḫasīs*, hi ha escrit «Serrallonga 74» i que a la portadella de *Babylonian Wisdom Literature* (Lambert 1975) hi ha escrit «Serrallonga 76». Tots dos llibres estan farcits d'anotacions en la part de la transliteració del text accadi —anotacions que es multipliquen significativament en els textos traduïts a *Versions*, com ara l'«Himne a Šamaš». Pel que fa a llibres importants per entendre l'evolució de les *Versions de poesia antiga*, la versió del poema de Gilgameš de Sandars (1971) o *El pensamiento prefilosòfico I. Egipto y Mesopotamia* (1967) (i segurament algun altre) també han de ser adquisicions de mitjan anys setanta.

Que ja aleshores es barallava amb el text original ho demostra un poema com «Tron de la mort. Lectura d'un text accadi» (Serrallonga 1979: 274), de *Poemes 1950-1975*, datat l'11 de novembre de 1976, que acaba la primera part amb un significatiu «l'accadi encara venç» (cf. FSS A2.1.8. b, f. 31).

A les *Versions de poesia antiga*, de textos sumeris, Serrallonga només tradueix el «Plany de Ningal per la destrucció d'Ur», mentre que de l'accadi tradueix el «Plany de Gilgameš per la mort d'Enkidu», «La vida de l'home» i l'«Himne a Šamaš».

2.1. El «Plany de Ningal per la destrucció d'Ur»

Pel que fa al «Plany de Ningal per la destrucció d'Ur», com ell mateix indica en la nota al poema, es tracta d'una «[t]raducció indirecta i lliure. La ignorància de la llengua sumèria i les divergències entre els estudiosos m'han impedit de traduir tranquil». ¹⁶ És, primerament, una versió feta sobre el text castellà (Frankfort *et al.* 1967: 258-259), com es veu en la traducció del text del «Quadern marró» (FSS A2.4.9.a, f. 37). Són notables, però, els canvis que hi introdueix, a partir de les fonts citades al llibre, ¹⁷ en la darrera redacció que es conserva, datada a Torelló, «22-23 desembre 2000. 3-4 gener 2001», i ja pensant en la publicació. ¹⁸ En aquesta darrera redacció també tradueix els versos immediatament anteriors al plany pròpiament dit, que són els que hi donen l'entrada (v. 75-87, a partir de Kramer 1940):

Sobre la bella ciutat, que li ha estat destruïda, s'aixeca un plany amargant,
sobre Ur, que li ha estat destruïda, s'aixeca un plany amargant.

(*Antífona o contracant*)

15. «Etc.» és, bàsicament, la gramàtica accàdia de Von Soden.
16. Serrallonga (2002: 116). Al FSS hi ha la gramàtica sumèria Rafael Jiménez Zamudio (1998), que Serrallonga va adquirir, és clar, després del 1998.
17. Kramer (1940), Michalowski (1989), Falkenstein i Von Soden (1953: 192-213), aquest darrer només amb traducció alemanya.
18. El text, sense cap mena de canvi, també serà recollit a Serrallonga (2003).

Junt amb la Sobirana, a qui la casa ha estat destruïda, la ciutat ha entonat el plany a Nanna, el Sobirà, a qui el país ha estat anorreat s'hi ha associat Ur en lament.

Que la bella dama, la sobirana, s'estremeixi per la seva ciutat,
que Ningal, la sobirana, no pugui dormir pel seu país
tot Ur s'ha adreçat a ella, amargament ha plorat per la ciutat
s'ha adreçat a la sobirana per la casa destruïda, ha plorat amargament
hi ha anat per la ciutat destruïda, ha plorat amargament
hi ha anat per la casa destruïda, ha entonat davant ella un plany amarg.

Després l'alta dama la lira del plany ha deixat a terra
diu ella mateixa en veu baixa el plany sobre la casa colpejada:

Immediatament després del fragment traduït per Serrallonga, que correspon als versos 88-164, el text sumeri descriu pròpiament la destrucció d'Ur davant els ulls de Ningal durant gairebé cent versos, molts dels quals, en la traducció de Kramer acaben amb un enfàtic «The people groan». És en aquest punt, al vers 251, quan Ur ja ha estat destruïda del tot, que Serrallonga havia reprès la traducció. Escriu:

(Inclinació)

Dins la seva cleda, dins el seu clos, diu la Senyora aquestes amargues paraules:
«El Vent Tempestuós ha destruït la Ciutat».

(Contracant o antífona)

La Mare Ningal està plantada com un enemic davant la Ciutat.
La Dona gemega amb veu forta davant el Casal derruït.
La Regina crida amargament per causa del Santuari derruït d'Ur:
«An ha maleït la meva Ciutat, m'ha derruït la meva Ciutat;
Mul-lil¹⁹ ha destrossat el meu Casal, me l'ha colpejat a destrallades.
(FSS arxiu «Traduccions»)

Serrallonga va decidir no introduir aquests nous fragments a la traducció del «Plany...», segurament perquè ja és una peça prou tancada i completa en si mateixa; de fet, en el text del document, aquests dos fragments que acabo de copiar hi són en un cos de lletra clarament més petit.

19. Cal fer notar que Kramer (1940) tradueix «Enlil», igual que als versos 151 i 161, que és el que Serrallonga escriu al text de *Versions de poesia antiga*. En aquest cas, però, devia anar a comprovar el text transliterat per Kramer, en què es pot llegir, al vers 258, «mu-ul-lil-li», és a dir, *Mul-lil*, que és el nom sumeri de Ninlil, esposa d'Enlil. Mul-lili, tanmateix, és el nom que rep Enlil en Emesal, que és, dit curt i malament, el dialecte sumeri per a molts himnes, laments i textos literaris en general i que vol dir, més o menys, «llengua fina, delicada»; s'oposa a l'Emegir, que és el dialecte principal i vol dir «llengua noble, principesca» (vegeu Jiménez Zamudio 1998: 175); és d'aquí que li devia venir la confusió.

2.2. Els dos fragments de Gilgameš

2.2.1. El «Plany de Gilgameš per la mort d'Enkidu»

Si anem al «Plany de Gilgameš per la mort d'Enkidu», poema que, significativament, obre el volum, trobem que la primera versió que en va fer Serrallonga és datada l'any 1972 (FSS A3.3.14, f. 35). Gilgameš hi canta la pèrdua de l'amic mort que, fins feia poc temps, havia estat el centre de la seva vida. Es tracta d'una versió dels versos 1-56 de la Tauleta VIII del poema de Gilgameš. Hi ha una segona versió del text, en dues còpies diferents, que corregeix mínimament el text del 1972. El text d'una d'aquestes còpies és el que es va repartir durant el curs de literatures no indoeuropees del 1980 i hi ha apuntat a tinta negra, al final, «Trad. provisional. Vic, 1974?».²⁰ En l'altra còpia,²¹ evidentment posterior al 1978, com es veu pel comentari, llegim, al final i igualment en tinta negra:

Traducció sobre la traducció anglesa de N. K. Sandars *The epic of Gilgamesh*, Penguin Books, 1960 (revisió 1964), la qual traducció de Sandars és fidel, però amb llacunes inexistentes i [la] reordenació dels versos discutible.

Poso al costat l'ordre donat per A. Schott i W. von Soden *Das Gilgamesch Epos*, Stuttgart, 1969 (1978). [...]

No he aconseguit encara el text accadi. Quan el tingui referaré aquesta traducció meva.

Que la versió base és feta sobre el text de Sandars (1971: 49) és evident, sobretot, per la forma externa, la versificació i el fet que es presenti obviant les llacunes textuales del text accadi. Sandars, per norma general, tradueix l'epopeia de Gilgameš sense els buits dels textos amb l'objectiu d'aconseguir una intel·ligibilitat i narrativitat que les versions acadèmiques no tenen. A més, en els comptadíssims fragments que tradueix en vers, ho fa sempre amb molta llibertat formal i, diguem-ne, literària: reordena els versos i introdueix repeticions que segurament ajuden el discurs literari, però que no sembla que hagin de ser en l'original (vegeu George 2003: 63-65). Que Serrallonga prengué el text de Sandars com a base de la seva versió es pot entendre, en part, per la voluntat que tenia de llegir aquesta mena de textos no com a testimoni arqueològic sinó com a text literari, és a dir, com a testimoni de cosa humana i, per tant, de cosa compatible, vàlida i encara viva. I els claudàtors, les frases interrompudes i les tirallongues de punts suspensius no hi ajudaven. Serrallonga, doncs, per tal d'assegurar la versió que havia fet sobre el text de Sandars, fa una versió del text de Schott-von Soden (1958) que li serveix no només per reordenar el text de Sandars —i confirmar-se'n la reordenació—, sinó per assegurar una altra falca per al text català resultant.²²

20. He de donar les gràcies a Pep Paré, Antoni Pladevall i Víctor Sunyol que em fessin a mans els materials dels cursos a què van assistir. Alguns es conservaven a FSS A3.3.14, f. 38-39.

21. FSS A3.3.14, f. 30-31. És picada amb una màquina diferent de l'anterior.

22. Malgrat que conté algun error de lectura del text alemany, la traducció és interessant per entendre la manera de treballar aquesta mena de textos que tenia Serrallonga, a part de la seva qualitat literària innegable.

Quan, el 1981 el text va passar al recull de «Poesia antiga» d'*Els Marges*, a part d'algunes correccions que afectaven mínimament el sentit i la puntuació del poema, Serrallonga va refer l'escandit dels versos. En aquell moment, i segons que diu en la nota a *Els Marges*, ja havia pogut consultar el text accadi i la traducció al francès de Dhorme (1907).

Cal fer notar que el text que apareix a *Versions de poesia antiga* d'aquest poema és exactament igual al del 1981, i la nota que el segueix només ha patit alguna variació mínima de redacció. Tanmateix, i com ell mateix anotava a la nota «Gilgameš», que molt probablement havia de ser la nota que havia d'acompanyar el poema en el recull d'*Els Marges*:

Aquest plany no és cap trasllat en fresc del cuneiforme. Això demana un coneixement altament minuciós dels llenguatges en què han sobreviscut diverses parts de l'*epos*, sumeri, hitita, hurrita i accadi, una tasca que jo no podria portar a cap de cap manera. Existeixen diverses versions a l'anglès, francès i alemany de caràcter acadèmic, que procuren texts acurats, amplament desenvolupats per notes explicatives. Aquestes versions ofereixen dificultats de lectura al lector que no sigui un assiròleg o un estudiant de les antigues literatures i històries. La mateixa presentació de les versions, plenes de parèntesis, conjectures, restitucions (les unes modernes, les altres tan antigues com els més ancestrals redactors); l'estil, que procura adaptar-se a l'estructura de l'original semític o sumeri, i que crea dins les llengües modernes un text pobre, per no dir misèrrim, i fins i tot antilingüístic, és a dir, que dona una llengua inexistent i nega per això mateix el caràcter essencial de l'original; tot això exigeix un esforç: cal retornar als intents de traducció literària iniciats, en molt males condicions, per Ungnad en alemany a principis de segle. (FSS A3.3.14, f. 33)

No hem d'entendre en cap cas, però, que un cop aconseguit un resultat satisfactori, Serrallonga abandonés el poema i la seva comprensió. Si bé, com llegiem en la nota de diari de Nadal del 1982, només li interessava la poesia «i no la llengua», són diversos els fulls amb anotacions lèxiques accadi-català que hi ha entre les diverses versions del poema. Una raó que podem adduir és que les diverses revisitacions que feia del text simplement li confirmaven que la versió feta sobre el text de Sandars el 1972 era plenament satisfactòria segons el que ell mateix diu al pròleg de les *Versions de poesia antiga*: «És mania meva que el receptor ha de rebre no solament el material amb la informació deguda, sinó que, pel material, el que sigui, llarg o breu, ha de remuntar a la deu espiritual, que és la humanitat del poeta, que era viu i no pas mort en el moment de compondre, i ha de tenir per això mateix activa la imaginació sentimental i amb ella desperts tots els sentits corporals útils» (Serrallonga 2002: 12). És a dir, que el poema accadi, en la versió catalana, ha d'aconseguir en el lector el mateix efecte, és a dir, el mateix moviment imaginatiu, que, posem per cas, «Stop all the clocks» de W.H. Auden, un poema que li seria, en aquest sentit, del tot germà.

Es tracta —i ell mateix ho diu— d'una versió indirecta, i és evident que, malgrat totes les operacions que va fer amb el text original, i de les quals tenim evidència —que en pocs casos afecten materialment el text resultant, com deia—, no es podria parlar mai d'una versió directa feta amb l'ajuda de diverses versions

modernes al costat, però segurament és inexacte —tot i que no del tot incorrec-te— dir, com apunten Lluís Feliu i Adelina Millet al pròleg de la seva primera traducció catalana d'*El poema de Gilgamesh*, que el text de Serrallonga «segueix clarament el text de la traducció de Sandars».²³ En cap cas Serrallonga pren el text anglès de manera acrítica i el versiona obviant tot el que hi ha a darrere, sinó que, com hem vist, sempre és plenament conscient de l'operació que planteja; la reordenació que fa sobre el text de Schott-von Soden (corroborat després sobre les edicions de Gurney i Jensen del text accadi), per exemple, ho demostren.

Que el poema li havia fet sentir ple també ho demostra que, com llegim a la nota «Gilgameš» que reportava més amunt, el poema havia de servir per tancar el volum *Poemes 1950-1975*. Diu Serrallonga: «Aquesta versió havia de cloure el meu llibre de *Poemes* (ed. Crítica) com a homenatge a l'amistat que ens uní amb Antoni Pous. L'escripolt pel text original i l'existència d'una carta meua en vers recent m'inclinaren a deixar el "Plany" de banda». La carta es refereix, evidentment, a les «Lletres de goig a Toni Pous» (Serrallonga 1979: 276).

La versió de Serrallonga, però, encara apareixeria un cop més en homenatge a Pous; ho fa en un poema de 1985. «A memòria teua neix el dia», que acaba:

No vam deixar mai que l'ésser ens fugís.
Encara vinc a tu i de tu mateix retorno
per aquest camí de pols il·luminada.
Amb tu i Ramon lo Foll, més que l'arcàngel
de l'espasí flamant davant el ras
del paradís, som poble i paradís
immarcescents amb tot l'infern a dintre.

T'has perdut en la fosca i ja no ens sents...
(FSS, A2.9.1.f, f. 7)

El poema pren per tema la relació d'amistat amb Pous a partir de moments compartits, però també a partir de lectures compartides i, sobretot, a partir de la lletra d'alguns poemes seus —el cas més clar és el manlleu literal del poema «A casa nostra, avui». És al vers final, però, que el tema de l'amistat i la pèrdua passa a primer pla, tot reprenent el darrer vers del «Plany de Gilgameš per la mort d'Enkidu», però canviant el «ja no *em* sents» per aquest «ja no *ens* sents», que porta l'amistat a Ricard Torrents, destinatari del poema, i amb ell, a tot el grup de gent per als quals, com Enkidu per Gilgameš, Pous va ser un vincle fortíssim amb la vida primer i amb la pèrdua després —pèrdua que, d'alguna manera, hem de llegir que va unir aquest *nosaltres* (tots aquells als quals Pous ja no sent) en una amistat nova (nova en la mesura que, d'alguna manera, havia pres per centre la pèrdua de Pous).

23. Feliu i Millet (2007: 38). La simplificació de Feliu i Millet és completament comprensible: la tasca de perfilar l'afirmació comportava una feina que en cap cas es corresponia amb els objectius del seu treball.

2.2.2. «La vida de l'home»

«La vida de l'home» és un dels textos del llibre de què tenim més estadis de traducció.²⁴ Es tracta d'un poema breu, de catorze versos i en babiloni antic, provinent del que se'n diu la Tauleta de Sippar (Taula X, col. iii, v. 1-14),²⁵ i que presenta moltes diferències amb el text de la recensió estàndard de l'epopeia. El fragment que tradueix Serrallonga són uns versos en boca de Siduri, que troba Gilgameš tot buscant la font de la vida eterna després de la mort d'Enkidu; ella li diu que visqui, simplement, que la vida eterna només correspon als déus.

La primera traducció (FSS A3.3.14, f. 17) és indirecta i feta sobre el text alemany de Schott-von Soden (1958: 75), amb el suport de les traduccions de Sanders (1971: 99), en prosa i en anglès, i Jacobsen, en castellà.²⁶ Aquesta és la que va donar als alumnes del curs de literatures no indoeuropees el 1980.

Per a la segona traducció (FSS A3.3.14, f. 27), afegeix a les tres referències anteriors el text francès de Dhorme (1907: 300-303), que porta a la pàgina esquerra la transliteració feta per Meissner (1902). En aquesta nova versió, copia el text accadi a màquina per tal de treballar-hi; amb tot, les notes preses li serveixen, sobretot, per fer-se evidents alguns aspectes del text francès de Dhorme (1907: 300-303).

És en la tercera traducció,²⁷ amb data del 22-23 de desembre de 2000 i amb variants mínimes respecte al text de les *Versions de poesia antiga*, que es demostra un domini suficient de l'accadi. En aquesta ocasió transcriu per treballar-hi la transliteració de Campbell Thompson (1930: 53-54) i reuneix totes les notes lèxiques que té a mà. A més, incorpora a les traduccions per col·locar la francesa de Bottéro (1992: 257-25) i l'anglesa de Lambert (1975: 11-12). S'ha de destacar que en aquesta traducció Serrallonga ja metrifica el vers, cosa que abans no havia fet; ara trobem octosíl·labs, decasíl·labs, alexandrins i un dodecasíl·lab, mentre que abans havia optat per una mena de vers que tendeix al vers lliure —però que parteix d'una consciència de la cadència i de la unitat sonora del vers evident.²⁸

És en aquest punt que Serrallonga opta, per tal de fer que el poema tingui sentit ple, per omplir el buit insalvable que presenta la tauleta al vers 14; diu: «El darrer vers és mutilat. En restitueixo el sentit més probable entre claudàtors. “belles” o “bones” aclareix el sentit restrictiu que és manifest en tot aquest fragment. La fi de la columna III ha desaparegut. Impossibile de refer els rastres del vers 15» (Serrallonga 2002: 21). En la primera i la segona traduccions havia escrit:

Aquestes són les obres de l'home.

24. El poema no va ser recollit a Serrallonga (1981).

25. Serrallonga parla del «Fragment de Berlín» per la simple raó que la tauleta es conserva en dos fragments, un al British Museum de Londres i l'altre, que conté aquests catorze versos, al Vorderasiatisches Museum de Berlín (vegeu George 2003: 122 i s.).

26. Frankfort *et al.* (1976: 275). No tinc manera de saber si va consultar el text anglès, per bé que és molt probable que se'l fes portar d'alguna altra biblioteca quan treballava a la de la UVic.

27. FSS A3.3.14, f. 20-22. És aquest text el que reproduïx Manuel Carbonell (2001).

28. Un model el podia tenir en la poesia bíblica, posem per cas.

En la tercera escriu:

Aquestes són les [belles] obres [dels humans].

Com és habitual en aquesta mena de textos, els claudàtors li serveixen per marcar que les llacunes s'omplen amb una suposició més o menys ferma. Pel que fa a «[dels humans]», és una solució acceptada per Schott-von Soden (*der Menschen*), Bottéro (*des hommes*), Jacobsen (*de los hombres*) i Sandars (*of man*), mentre que Lambert opta per no traduir el vers. Tot fa pensar que simplement segueixen la lliçó que dona Campbell Thompson (1930) en la seva edició. Pel que fa a «[belles]», es tracta d'una suposició feta per aclarir el sentit restrictiu del poema. La suposició la fa, molt segurament, arran de la lectura i explicació que Lambert fa del text, que l'emmarca en un «hedonisme moderat» (Lambert 1975: 12). Dels altres textos que tenia a mà, només Bottéro s'arrisca amb un «l'(*unique*) pers[pective]» i Sandars amb «*for this too is the lot*».

George, en la seva edició del 1999 (2003: 124), molt més completa i amb materials suficients per traduir gairebé el vers 14 sencer i part del 15, escriurà:

»for such is the destiny [*of mortal men,*]
that the one who lives.....»

I Feliu i Millet (2007: 206 i 2022: 236-237) tradueixen aquests mateixos dos versos de la manera següent:

Aquest és el des[*tí de la humanitat,*]
el que viu [...»]

No es tracta de veure si Serrallonga, per dir-ho malament, va encertar el mot —tampoc ho havia fet Bottéro—; de fet, pel que es veu, tant George com, seguint-lo, Feliu i Millet també treballen sobre hipòtesis. Es tracta, sobretot, de veure com Serrallonga treballa aquesta mena de textos per tal de donar al lector català (i a ell mateix) un poema amb sentit ple. Com diu a la nota «Gilgameš»:

Cal retornar als intents de traducció literària iniciats, en molt males condicions, per Ungnad en alemany a principis de segle, i continuats després per altres, cada cop amb majors possibilitats. Car no es pot, com qualsevol s'imagina, allunyar-se ni un pas dels especialistes ni dels progressos quasi constants que han fet i fan els assiriòlegs més conspicus. No és gens fàcil de mantenir l'equilibri entre el text ofert pels especialistes, que és un veritable trencaclosques en l'aspecte extern, i el sentit literari de l'original, que cal collir sense [*delicadeses*] amb intuïció i amb passió: es tracta de davallar al cor del text amb cordes insegures.

El cor del text es revela, però, a vegades, tot sol. (FSS A3.3.14, f. 33)

I seguidament cita el poema que ens ocupa. La preocupació principal de Serrallonga és sempre reconstruir aquest «sentit literari», que vol dir el sentit humà. És seguint això que en l'entrevista amb Zeneida Sardà deia:

La funció del traductor [de textos antics i bíblics] és una funció filològica [...] i una funció de revivificació. [...] Hi ha una qüestió literària important, mai no ben resolta: l'adaptació a llengües allunyades en el temps i en l'espai. El català, com les altres llengües del món necessita traduccions noves a cada generació. No cal dir que els llibres poètics [de la Bíblia] haurien de ser traduïts per persones sensibles a la poesia antiga, tant se val, però també dotades per a la creació poètica. Per dir-ho amb un exemple, m'estimo més la traducció dels *Himnes homèrics* feta per Bosch i Gimpera i Joan Maragall que l'altra. Em sap greu de dir-ho, pels bons filòlegs, però bé s'ha de dir alguna vegada, perquè n'hi ha que no tenen cap gràcia. En algun passatge particularment difícil del Càntic dels càntics, la traducció indirecta de Verdaguer és més creïble que totes les directes. (Sardà 2007: 235-236)

El que ha de buscar el traductor de textos poètics —antics o no— és la versemblança literària, sempre de bracet (si és el cas) amb les traduccions científiques i, sempre que es pugui, amb les fonts, així com altres textos de context. Serrallonga ja escriu al «Preàmbul» (Serrallonga 2002: 13) que la filologia ha de ser una «serventa lleial» de l'esperit.²⁹ Tots aquests processos de retraducció, fets sempre a partir de materials nous que il·luminen la feina feta des d'un altre angle, van encaminats a aquest objectiu doble de la versemblança literària i la fiabilitat filològica: que el text digui en català tant com pugui el que el text original deia literàriament i informativament en la llengua original, cosa que demana un exercici de lectura que grati fins tan a prop del pinyol com pugui —aquell «davallar al cor del text amb cordes insegures»— i tan enllà del context com sigui possible.³⁰

2.3. L'«Himne a Šamaš»

«Himne a Šamaš» és el text d'aquest grup que comporta menys problemes i giragonses textuals. El poema és un himne a Šamaš, el déu del Sol mesopotàmic, i mostra una cara completament diferent de la poesia mesopotàmica de la que ensenyaven els altres textos que Serrallonga inclou a les *Versions de poesia antiga*. Es tracta d'una traducció feta, també, per al curs de literatures no indoeuropees, i que passa tant al recull de «Poesia antiga» d'*Els Marges* com a *Versions de poesia antiga* sense gairebé variants, si bé és cert que del text del curs al text de *Versions* hi ha la tendència a eliminar la majoria dels claudàtors que marquen les llacunes en les tauletes fins a deixar només aquells sense els quals el text no tindria sentit. Així mateix, quan tradueix alguna solució de Falkenstein i Von

29. Serrallonga pren, irònicament, la màxima de l'escolàstica medieval segons la qual la filosofia ha de ser «ancilla theologicae», és a dir, ser 'serventa de la teologia' i ajudar a expressar en termes filosòfics el contingut de la fe: donar-li forma, ser-ne l'aparat racional, però mai reduir-la a mera filosofia. De la mateixa manera que Serrallonga no vol reduir la literatura —la poesia— a mera filologia.

30. Serrallonga encara tradueix els primers versos de *Gilgameš* per a la «Lliçó de comiat»; amb tot, es tracta, amb tota probabilitat, d'una versió indirecta feta a partir de la versió castellana de Frankfort (1967).

Soden que no és ni al text accadi de Lambert ni en la traducció anglesa que dona, tampoc ho marca. De fet, al text de les versions arriba a introduir una solució pròpia al vers 16, que diu «..... s'inclinen els paisos» (Serrallonga 2002: 23), on Lambert (1975: 127) traduïa «..... [.] every land» i Falkenstein i Von Soden (1953: 240) deixen el vers simplement en blanc. Enlloc, però, explica aquesta decisió, com sí que havia fet amb «La vida de l'home» (Serrallonga 2002: 21).

Per a les publicacions en premsa i en llibre, Serrallonga opta per donar només fins al vers 52, però, com diu a la nota, és un text de 200 versos, per bé que amb passatges molt trencats. El text que va donar al curs (FSS A3.3.15, f. 458-160), però, tot picat a màquina i amb la rúbrica final de «Traducció provisional», en traduïa alguns altres, o bé els parafrasejava en prosa per tal de donar una visió global del text. Són aquests:

- 53 En el veire de l'endeví que porta el fust de cedre
il·lumines el sacerdot, interpretes els somnis.

(Amb el vers 53 comença la part central de l'himne:

53-82: Šamaš revela els *secrets*, si cal.

83-127: Com a déu de la justícia, castiga el mal, sobretot els negocis bruts, i premia el bé, sobretot els negocis nets:)

[55-64 Ø—Serrallonga no en tradueix res]

- 65 Fas costat al viatjant, al viatjant que va per rutes difícils,
al mercader que és en mar amenaçat per les onades[. .]

[Tu] patrulles per rutes mai vistes de ningú,
petges sense repòs viaranys que només [Šamaš] afronta.

- 70 Salves de la tempesta el marxant que tragina el capital,
a . [.] . qui fa via cap al zanunzû, l'equipes amb ales.

Assignes a refugiats i fugitius indrets d'establiment,
indiques al captiu senderols que (només) Šamaš coneix.

(73-87, molt desfets.

88-127, contra els *adúlters*, i sobre els *jutges*:)

- 97 Tu dones al jutge sense escrúpols l'experiència de les cadenes,
fas sentir el càstig a qui accepta presents i malmena la justícia.

- 100 Qui refusa un present i pren malgrat tot la defensa del feble,
aquest plau a Šamaš i n'haurà llarga vida.

El jutge assenyat que pronuncia sentències justes
controla el palau i viu entre prínceps.

(103-121: contra els mercaders dolents i a favor dels bons. El 122, que diu: «per a qui fa belles obres i coneix traïdoria», és un vers d'enllaç amb la secció dedicada a combatre la hipocresia:)

123 L'home que disfressa hipòcritament el que pensa té el cas [davant teu].

La descendència dels malfactors farà [fallida].

125 Aquells la boca dels quals diu sempre que «No», llur cas és davant teu.

T'adones a l'acte del que diuen,
els sentis i els analitzes: tu determines la causa del dolent.

(128-148: *Šamaš ho veu tot*: tothom és sota el seu ull, per a bé o per a mal, segons facin. Protegeix els pobres, els humils, els febles, les dones captives, així com els allunyats de casa: els pastors de l'estepa, els pescadors, els caçadors, els marxants en caravana; detecta i segueix els pillards, els saltacamins i les ànimes en pena.

149-155: *Šamaš revela*: lloança dels auguris.

156-166: *Šamaš rep les ofrenes* el dotzè dia de cada mes i concedeix favors.

Els v. 163-173 no lliguen gaire amb el context: són precés que semblen conduir l'himne al seu final.

164-183: *Lloances* per la llum, pel control del clima i de les estacions. Aquesta part repeteix amb variants poètiques conceptes de la primera, però el final de l'himne és fet malbé. Els darrers versos diuen:)

[*El teu pare Sin*], de manament inalterable

200 Que [*Aia, ta muller*], et digui al casal de la cambra: [«*Aplaca't!*»]³¹

Serrallonga, com havia fet amb el text publicat, havia omès totes les marques d'edició.³² Tanmateix, és interessant de veure com pren les lliçons d'un text i de l'altre per tal de fer-se el seu. Que no incorporés aquesta part del text a les publicacions s'explica per la mateixa raó que els altres casos: per bé que en un context acadèmic com el curs de literatures no indoeuropees la resta del text, fragmentat i explicat esquemàticament, pot ser interessant —i més si ell mateix pot explicar als alumnes-lectors els buits que hi ha—, en un context de lectura literària, aquesta funció l'ha de suplir la nota que segueix el poema, si no el poema mateix, en la mesura que, com s'ha dit tants cops, Serrallonga opta sempre per donar un text literari al lector i no pas un text arqueològic.

31. Al text el segueix una petita nota explicativa i bibliogràfica molt breu que és, essencialment, com la que acompanya el text de les *Versions de poesia antiga*. La numeració dels versos és la de Serrallonga.

32. He adaptat el text a les convencions que segueixen tant Lambert com Falkenstein i Von Soden (1953: 240-247) per tal de fer evidents les operacions de Serrallonga.

3. Notes sobre els altres textos mesopotàmics no inclosos a *Versions de poesia antiga*

3.1. L'Atra-Ḥasīs

Entre els materials del curs de literatures no indoeuropees del 1980 hi ha una traducció de la primera tauleta de les tres de la recensió accàdia del mite del diluvi, l'*Atra-Ḥasīs*, feta sobre l'edició de Lambert i Millard (1970), que, com es llegeix a la primera pàgina, Serrallonga va adquirir el febrer de 1974. La traducció³³ és la més llarga d'aquesta mena, i segurament és per aquesta longitud i pel fet de tenir llacunes textuais insalvables que no va passar ni al recull d'*Els Marges* ni a les *Versions de poesia antiga*. Amb tot, i segons que sembla, quan formava part del consell assessor de la col·lecció «Biblioteca de Clàssics Orientals», de Proa, entre les propostes que va fer hi havia la traducció de l'*Atra-Ḥasīs*, de la qual, molt possiblement, s'hauria encarregat ell mateix.³⁴ Tanmateix, sembla que aquesta proposta no va prosperar. Malgrat que porta la indicació «traducció provisional», la qualitat del text és evident.

L'any 1982, la traducció de dos versos de l'*Atra-Ḥasīs* (tauleta II col. ii 17-19), no presents en els fragments traduïts abans, li serveixen d'epígraf per al poema «La collita». Els dos versos, en català, diuen:

féu ploure una rosada de nits com un lladre
perquè els camps llevessin el gra com per furt

3.2. La «Teodicea Babilònica»

La «Teodicea babilònica» és un diàleg entre un home que és anomenat «el sofrent» i el seu amic, que és tot just anomenat «l'amic», que faria el paper d'home savi que aconsella. «El sofrent» explica les seves afliccions a «l'amic», que li transmet una sèrie d'ensenyaments, com ara la situació de la persona dins l'escala dels éssers o la necessitat d'adorar els déus per tal d'obtenir-ne una resposta favorable.

Pel que fa al text de Serrallonga, es tracta d'un plec de tres fulls amb la rúbrica del «Col·legi Seminari Menor» que es troben dins el seu exemplar de Lambert (1975), que és el que conté el text original amb la transliteració en accadi i la traducció en anglès, a més d'una introducció (Lambert 1975: 62-91). El primer dels tres fulls conté les dues primeres estrofes del text, picades a màquina i amb cor-

33. FSS A.3.3.7, f. 24-31. Es tracta d'un exemplar escrit a màquina i amb diverses esmenes i notes al marge fetes a mà del qual depenen totes les fotocòpies —que són posteriors a les notes— que hi ha tant a A.3.3.7 com a A.3.3.15. L'últim full, que es devia perdre (o que no he sabut trobar), és una fotocòpia de l'original. A FSS A.3.3.15, f. 18, llegim «Trad. provisional | Segimon Serrallonga | Vic, gen-feb 1981».

34. FSS PB.15.6.b és una carpeta amb tots els materials que guardava del projecte, que només va arribar a treure quatre volums; al final, i sense numerar, hi ha una doble còpia picada a ordinador, amb el títol «Proa: Clàssics Orientals. Propostes de Segimon Serrallonga», amb totes les propostes que Serrallonga va portar a la primera reunió.

reccions en tinta blava. Els dos darrers fulls són escrits a mà i semblaria que cada cop amb més mala lletra, potser per una falta d'interès creixent cap al text. Complet, consta de vint-i-set estrofes, però Serrallonga només en tradueix les tres primeres i part de la quarta i de la cinquena. Al llibre hi ha anotacions al llarg de tot el text accadi, per bé que en són poques en comparació amb altres textos traduïts. Al full següent, a tinta blava, hi ha una llista amb diversos noms de déus babilònics i els seus atributs.

No sembla que aquesta traducció arribés a formar part dels materials per al Mostrari de literatures no indoeuropees del 1980.

3.3. *Fragments de l'Enuma Eliš*

Entre els materials per al mostrari de literatures no indoeuropees, es conserven cinc fragments del poema accadi de la creació, l'*Enuma Eliš*. Són fragments que van dels tres als nou versos. D'un costat, hi ha els nou primers versos del poema (Tauleta I, v. 1-9; FSS A2.4.9.b, f. 2); de l'altre, els fragments, alguns amb un epígraf, que copio, corresponents a: Tauleta IV, v. 136-140 («[Lluitant contra Tiamat, el caos, (Marduk) la venç:]»); Tauleta V, v. 1-3, 12 i 14-18 («[Marduk destria i ornamenta els astres:]»); Tauleta VI, v. 1-6 i Tauleta VI, v. 31-34 («[Kingu, cap dels de Tiamat, és escollit per Marduk per ser degollat:]»); FSS A2.4.9.a, f. 39).

Totes les traduccions sembla que siguin fetes indirectament a partir del text castellà de Maximiliano García Cordero (1981). També sembla que va consultar els fragments que apareixen a Frankfort (1967).³⁵

4. Per acabar

És evident que l'acostament de Serrallonga a tots aquests textos —tant els que va acabar incloent a les *Versions de poesia antiga* com els que no— havia de ser generalment dificultós i dubitatiu. Una mostra d'això seria que, com s'ha vist, no decidís treballar a fons per a la publicació els textos accadis més extensos, d'algun dels quals només en tenia el text transliterat i la versió anglesa que l'acompanya, de la qual, en alguns casos, i malgrat els esforços fets damunt del text accadi, acaba depenent en un grau més elevat del que Serrallonga segurament hauria volgut.

Quan Serrallonga es comença a interessar per aquests textos, a Catalunya no hi havia cap tradició ni centre dedicat a aprofundir-hi. Abans de les versions de Serrallonga, en català sembla que només hi havia una traducció de l'*Enuma Eliš* del jesuïta Joan Rovira Orlandis, del 1925, que és gairebé segur que Serrallonga no va arribar a conèixer mai.³⁶ Anteriorment, hi havia hagut l'interès de Josep Brunet i Bellet, que el 1885 va publicar el llibre *Egypte, Assyria y Babilonia*, que, a

35. Un altre text més o menys extens, en aquest cas egipci, que podria formar part de *Versions de poesia antiga*, però que no hi va arribar és l'«Himne a Aten» (FSS A3.3.15, f. 47-48).

36. ROVIRA ORLANDIS, Joan (1925). «Cosmogonies orientals comparades amb la Mosaica. *Enuma Eliš* o poema babilònic de la creació». *Analecta Sacra Tarraconensia*, 1, p. 177-224.

part d'una panoràmica de les cultures anomenades al títol, tradueix, sobretot per via de l'anglès, alguns fragments de l'*Atra-Hasīs* i altres textos per tal de comparar-los amb alguns dels mites bíblics.³⁷ Tampoc no hi ha res que faci indicar que Serrallonga conegués el llibre. De fet, pel que fa a una possible relació de Catalunya amb aquell món, sembla que només va tenir notícia de la figura de Miquel Civil un cop havia tornat a Catalunya l'any 2000.³⁸

Un dels mèrits evidents de Serrallonga amb els textos accadis de les *Versions de poesia antiga* és, sens dubte, haver-se procurat un coneixent suficient de la llengua, per la qual cosa amb prou feines tenia ni context ni materials a l'abast —recordem que els primers materials els rep des d'Alemanya. Amb tot, aconsegueix poder enfrontar-se directament —amb totes les dificultats que hem vist— amb alguns textos accadis per poder-los traduir tenint sempre present el text original, en un estadi de comprensió que va bastant més enllà de procurar-se unes notes lèxiques per als termes conflictius —que és com hem de suposar que traduïa els textos sumeris i egipcis, posem per cas.

Referències bibliogràfiques

- BLAKE, William (2012 [1981]). *Les noces del cel i de l'infern*. Estudi preliminar, traducció i textos complementaris a cura de Segimon Serrallonga. Vic: Cafè Central-Eumo.
- BOTTÉRO, Jean (1992). *L'épopée de Gilgameš. Le grand homme qui ne voulait pas mourir*. París: Gallimard.
- CAMPBELL THOMPSON, Reginald (1930). *The Epic of Gilgamesh*. Text, transliteració i notes. Oxford: Clarendon Press.
- CARBONELL, Manuel (2001). «La sala de l'univers». *Reduccions. Revista de Poesia*, 73-74, p. 179-193.
- CONTENAU, Georges (1952). *Le Déluge babylonien, Ishtar aux Enfers, la Tour de Babel*. París: Payot.
- DHORME, Paul (1907). *Choix de textes religieux assyro-babyloniens*. París: Librairie Victor Leccofre.
- FALKENSTEIN, Adam; VON SODEN, Wolfram (1953). *Sumerische und Akkadische Hymnen und Gebete*. Zúric; Stuttgart: Artemis Verlag.
- FELIU, Lluís; MILLET, Adelina (2007). *El poema de Gilgamesh segons els manuscrits en llengua accàdia dels mil·lennis II i I a.C.* Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2022). *Poema de Gilgamesh*. Traducció de l'accadi de Lluís Feliu i Adelina Millet. Martorell: Adesiara.
- FERRATÉ, Joan (1991). *Cinquanta poesies de Du Fu*. Barcelona: Quaderns Crema.

37. BRUNET I BELLET, Josep (1885). *Egypte, Asyria y Babilonia*. Barcelona: Impremta La Renaixença.

38. Serrallonga havia de tenir constància de l'existència de Miquel Civil perquè és qui s'encarrega d'editar la recensió sumèria de l'*Atra-Hasīs* a Lambert i Millard (1970). A partir del 2000, un cop retornat Civil a Catalunya, sembla que Serrallonga va tenir interès a conèixer-lo, tot i que la trobada sembla que no es va produir. A l'arxiu FSS arxiu «Adreces», que conforma una agenda d'adreces i telèfons de Serrallonga, es llegeix: «Miquel Civil, el sumeriòleg, jubilat, ha tornat a Catalunya i viu a Sitges. El coneix Maria Eugènia Aubet, professora a la Fabra, on també té despatx en Miquel Civil (informació d'en Xavier Folch)». Per a una panoràmica de la recepció a Catalunya de la literatura mesopotàmica, vegeu Vidal (2023).

- FRANKFORT, Henry A.; WILSON, John A.; JACOBSEN, Thorkild (1967 [1946]). *El pensamiento prefilosófico I. Egipto y Mesopotamia*. Traducció al castellà d'Elf de Gortari. Mèxic D. F.: Fondo de Cultura Económico.
- FSS. *Fons Segimon Serrallonga de la Biblioteca Ricard Torrents de la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya*.
- GEORGE, Andrew (2003). *The Epic of Gilgamesh*. Londres: Penguin Classics.
- JIMÉNEZ ZAMUDIO, Rafael (1998). *Gramática de la lengua sumeria*. Madrid: Ediciones Clásicas.
- KRAMER, Samuel N. (1940). *Lamentation over the Destruction of Ur*. Chicago: University of Chicago.
- LAMBERT, Wilfred G. (1970). *Atra-Ḫasīs. The Babylonian Story of the Flood*. Oxford: Clarendon Press.
- (ed.) (1975 [1967]). *Babylonian Wisdom Literature*. Nova York: Oxford University Press.
- LAMBERT, Wilfred G.; MILLARD, Alan R. (1970). *Atra-Ḫasīs. The Babylonian Story of the Flood*. Oxford: Oxford University Press.
- MICHALOWSKI, Piotr (ed.) (1989). *The lamentation over the destruction of Sumer and Ur*. Winona Lake: Eisenbrauns.
- OBIOLS, Víctor (2000). «L'“interpoema” de Segimon Serrallonga i l'“apropiació” de Joan Ferraté. Dos procediments originals de traducció poètica en la poesia catalana contemporània». *Quaderns. Revista de Traducció*, 5, p. 69-81.
- Poema babilònic de la creació* (1981). Edició preparada per Federico L. Peinado i Maximiliano G. Cordero. Madrid: Editora Nacional.
- SANDARS, Nancy K. (1971 [1968]). *The Epic of Gilgamesh*. Londres: Penguin Books.
- SARDÀ, Zeneida (2007 [2001]). «Segimon Serrallonga: poesia secreta». A: *Retrats*. Barcelona: PAM, p. 229-242.
- SERRALLONGA, Segimon (1964). «Sobre el problema fonamental de les tècniques formals i dos exemples: Soló (640-560 a.C.) i Shelley (1792-1822)». *Inquietud Artística*, 31, p. 1-5.
- (1979). *Poemes 1950-1975*. Barcelona: Crítica.
- (1981). «Poesia antiga». *Els Marges*, 21, p. 65-84. [Poemes: «Plany de Gilgameš per la mort d'Enkidu», «Himne a Šamaš», «Cant de l'arpista», «Cants de joia extrema», «Cants de la vora de l'aigua», «Cants de goig sobre l'enamorada que tornava dels camps, la que el teu cor estima» i «Poema de Ben Sira».]
- (1983). «Del Llibre d'amic als Cants d'Abelone». *Reduccions. Revista de Poesia*, 20, p. 57-64.
- (2001). «Poesia antiga d'Egipte: escriptura, mort, amor i veritat». *Reduccions. Revista de Poesia*, 73-74, p. 95-100.
- (2002). *Versions de poesia antiga. Mesopotàmia, Egipte, Israel, Grècia, Roma, del segle xxx al segle i aC*. Barcelona: Empúries.
- (2003). «Plany de Ningal per la destrucció d'Ur». A: CORNUDELLA, Jordi (ed.). *Maleïdes les guerres. Poesia universal de tots els temps sobre els desastres de la guerra*. Barcelona: Edicions 62: Empúries, p. 15-17.
- (2012 [1981]). «Nota a la segona edició» i «Pròleg». A: BLAKE, William (2012). *Les noces del cel i de l'infern*. Vic: Cafè Central-Eumo, p. 11-41.
- TORRENTS, Ricard (1988). «“Maig 1968”. Un palimpsest líric de Segimon Serrallonga». *Reduccions. Revista de Poesia*, 38, p. 43-69.
- VIDAL, Jordi (2023). «L'estudi de la poesia mesopotàmica a Catalunya durant els segles XIX i XX». *Reduccions. Revista de Poesia*, 119, p. 273-284.

